ТРЕНІНГОВИЙ ЦЕНТР ПРОКУРОРІВ УКРАЇНИ

БЕЗОПЛАТНА ПРАВНИЧА ДОПОМОГА

Funded by the European Union

PRAVO-JUSTICE

EXPERTISE FRANCE GROUPE AFD

**РОЗГЛЯД СПРАВ ПРО МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ:
ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ**

Злочини проти людяності.
Загальні правові рамки

Вебінар № 3

4 червня 2025

Злочини проти людяності

- ✓ Злочини проти людяності – це масові злочини проти цивільного населення.
- ✓ Даний злочин може вчинятися як під час збройного конфлікту (МЗК і НМЗК), так і в мирний час.
- ✓ На відміну від воєнних злочинів, дана категорія злочинів також включає злочини проти власних громадян, якщо на них систематично вчиняються напади як на ідентифіковану групу цивільного населення.
- ✓ Не мають значення ні громадянство жертви, ні громадянство суб'єкта злочину.

широкомасштабні чи систематичні напади на цивільних осіб

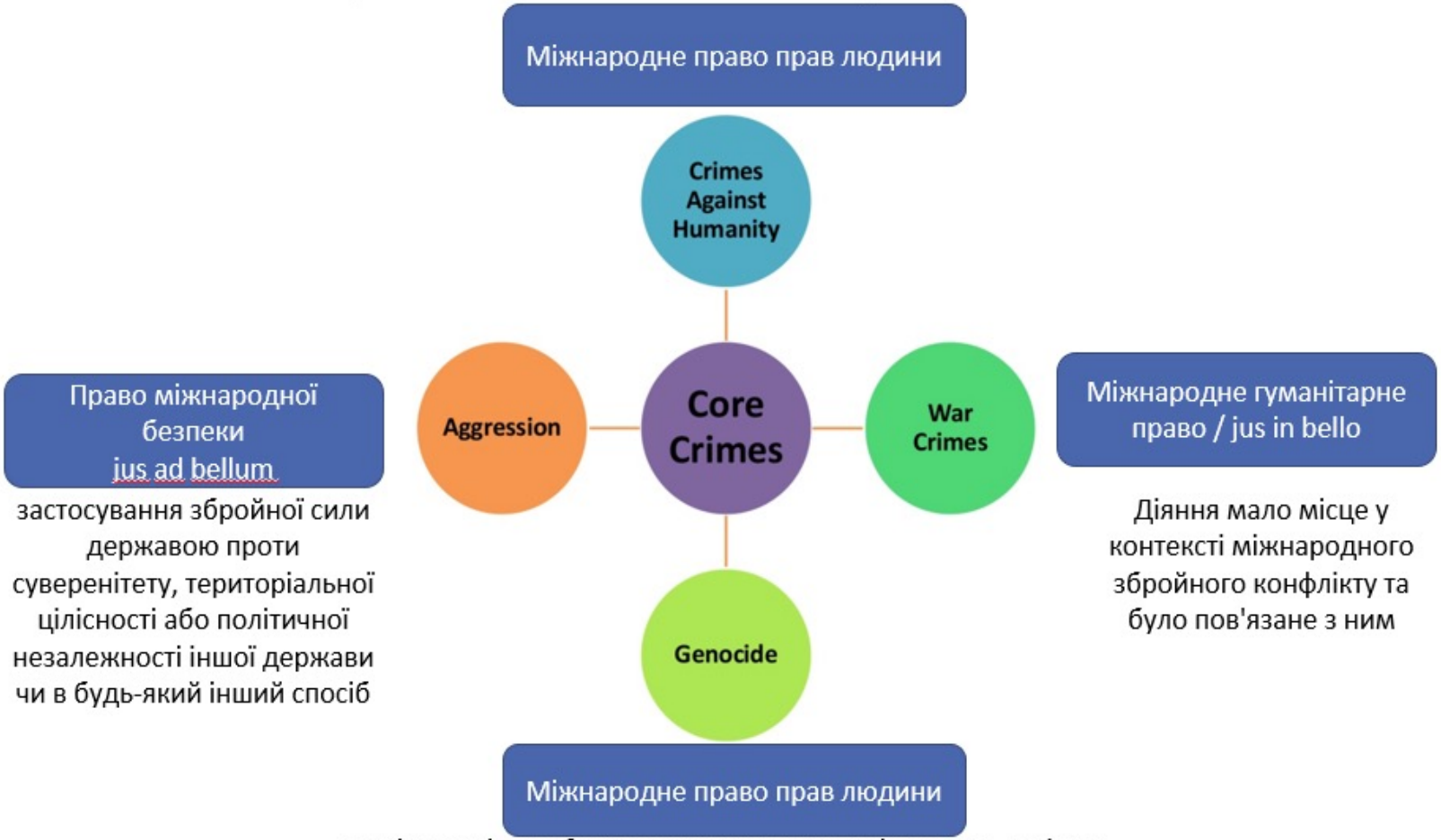

застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави чи в будь-який інший спосіб

Діяння мало місце у контексті міжнародного збройного конфлікту та було пов'язане з ним

намір повністю або частково знищити національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку

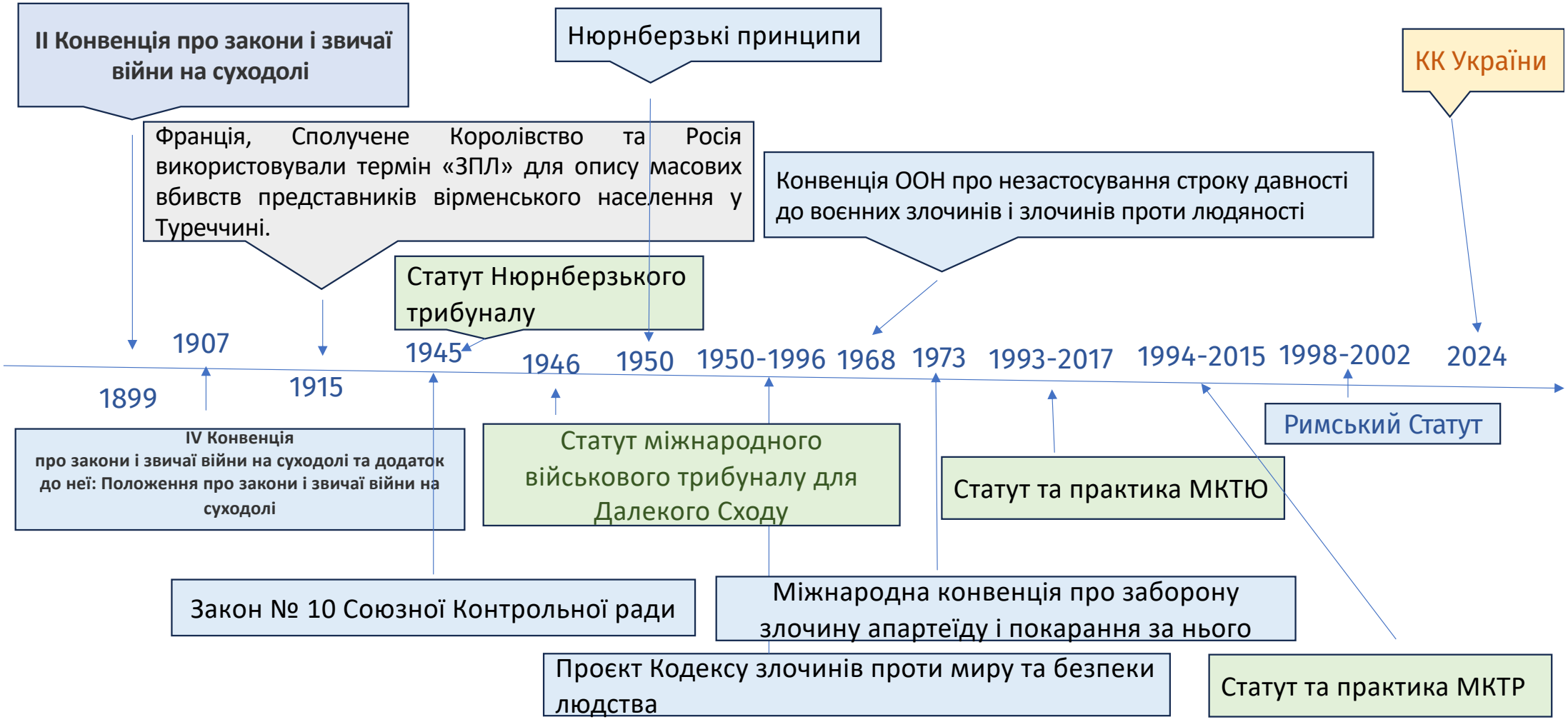
II Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі
Нюрнберзькі принципи
КК України
Франція, Сполучене Королівство та Росія використовували термін «ЗПЛ» для опису масових вбивств представників вірменського населення у Туреччині.
Конвенція ООН про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людяності
Статут Нюрнберзького трибуналу
1907
1945
1946
1950
1950-1996
1968
1973
1993-2017
1994-2015
1998-2002
2024
1899
1915
IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі
Статут міжнародного військового трибуналу для Далекого Сходу
Римський Статут
Статут та практика МКТЮ
Закон № 10 Союзної Контрольної ради
Міжнародна конвенція про заборону злочину апартеїду і покарання за нього
Проєкт Кодексу злочинів проти миру та безпеки людства
Статут та практика МКТР

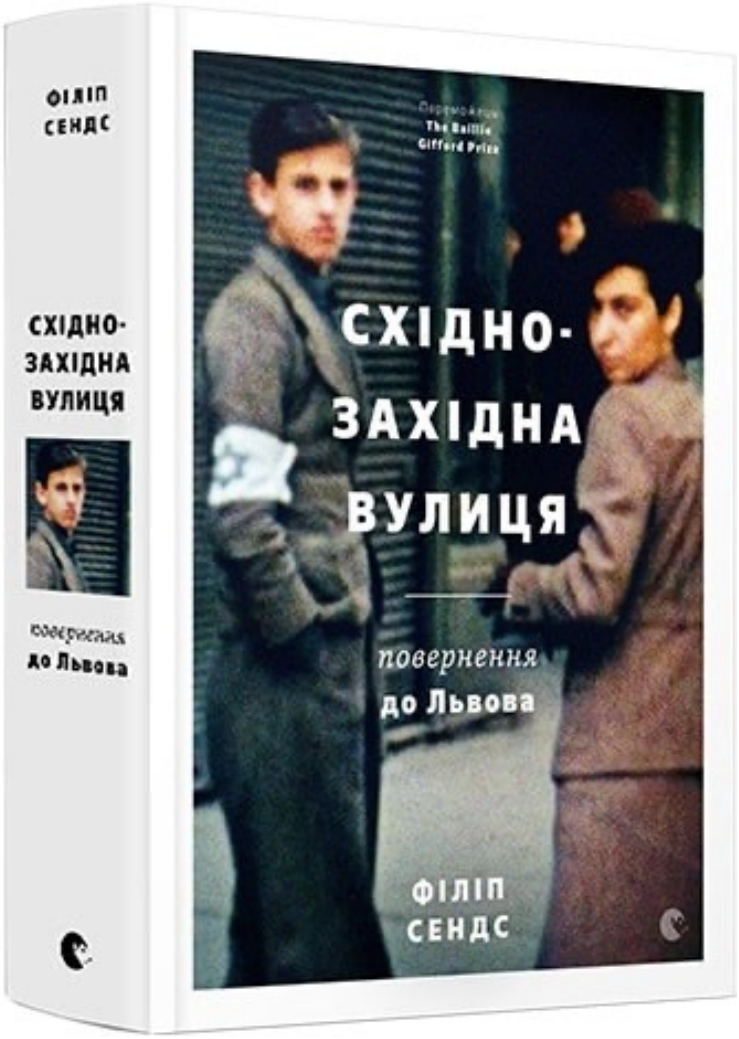
ФІЛІП СЕНДС
СХІДНО-ЗАХІДНА ВУЛИЦЯ
повернення до Львова
СХІДНО-ЗАХІДНА ВУЛИЦЯ
повернення до Львова
ФІЛІП СЕНДС

Від автора
СХІДНО-ЗАХІДНА ВУЛИЦЯ
ЩУРЯЧИЙ ЛАЗ
Кохання, брехня та справедливість
на шляху втечі нацистського злочинця
ФІЛІП СЕНДС

THE TRIAL OF GERMAN
MAJOR WAR CRIMINALS

PROCEEDINGS OF
THE INTERNATIONAL MILITARY TRIBUNAL
SITTING AT NUREMBERG

СТАТУТ МІЖНАРОДНОГО ВІЙСЬКОВОГО ТРИБУНАЛУ

Стаття 6.

Трибунал, створений відповідно до Угоди, згаданої в статті 1 цього Статуту, для судового переслідування та покарання головних військових злочинців країн Європейської Осі, має право судити та карати осіб, які, діючи в інтересах країн Європейської Осі, як окремі особи або як члени організацій, вчинили будь-який з таких злочинів.

Наступні дії, або будь-які з них, є злочинами, що підпадають під юрисдикцію Трибуналу, за які несуть індивідуальну відповідальність:

...

(c) ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ: а саме вбивство, винищення, поневолення, депортація та інші нелюдські дії, вчинені проти будь-якого цивільного населення **до війни або під час війни**; або переслідування з політичних, расових або релігійних мотивів у зв'язку з виконанням або у зв'язку з будь-яким злочином, що підпадає під юрисдикцію Трибуналу, незалежно від того, чи порушують вони внутрішнє законодавство країни, де вони були вчинені.

Керівники, організатори, підбурювачі та співучасники, які брали участь у розробці або виконанні спільного плану або змови з метою вчинення будь-якого з вищезазначених злочинів, несуть відповідальність за всі дії, вчинені будь-якими особами під час виконання такого плану.

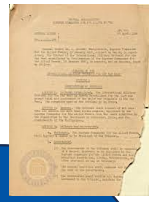

СТАТУТ МІЖНАРОДНОГО ВІЙСЬКОВОГО ТРИБУНАЛУ ДЛЯ ДАЛЕКОГО СХОДУ

СТАТТЯ 5. Юрисдикція щодо осіб та злочинів. Трибунал має повноваження судити та карати військових злочинців Далекого Сходу, які як окремі особи або як члени організацій звинувачуються у злочинах, що включають злочини проти миру. Наступні дії, або будь-які з них, є злочинами, що підпадають під юрисдикцію Трибуналу, за які несуть індивідуальну відповідальність:

…

c. Злочини проти людяності: а саме вбивства, винищення, поневолення, депортація та інші нелюдські дії, вчинені проти будь-якого цивільного населення **до війни або під час війни**, або переслідування з політичних чи расових мотивів у зв'язку з виконанням будь-якого злочину, що підпадає під юрисдикцію Трибуналу, незалежно від того, чи порушуються ними внутрішні закони країни, де вони вчинені. Керівники, організатори, підбурювачі та співучасники, які брали участь у формуванні або виконанні спільного плану або змови з метою вчинення будь-якого з вищезазначених злочинів, несуть відповідальність за всі дії, вчинені будь-якою особою під час виконання такого плану.

У Токіо обвинувальних вироків за злочини проти людяності винесено не було.

Що стосується злочинів проти людяності, то немає жодних сумнівів, що політичні опоненти були вбиті в Німеччині до війни, і що багато з них утримувалися в концентраційних таборах в умовах жахливого терору і жорстокості. Політика терору, безсумнівно, проводилася в широких масштабах і в багатьох випадках була організованою і систематичною. Політика переслідування, репресій і вбивств цивільних осіб в Німеччині до війни 1939 року, які могли бути вороже налаштовані до уряду, проводилася найжорстокішим чином. Переслідування євреїв в той же період встановлено безсумнівно. Щоб вважатися злочинами проти людяності, дії, на які посилаються до початку війни, повинні бути вчинені в рамках або у зв'язку з будь-яким злочином, що підпадає під юрисдикцію Трибуналу. Трибунал вважає, що, незважаючи на те, що багато з цих злочинів були огидними і жахливими, не було достатньо доведено, що вони були вчинені в рамках або у зв'язку з будь-яким таким злочином. Тому Трибунал не може зробити загального висновку, що дії, вчинені до 1939 року, були злочинами проти людяності в розумінні Статуту, але з початку війни в 1939 році були вчинені воєнні злочини великого масштабу, які також були злочинами проти людяності; і в тій мірі, в якій нелюдські дії, інкриміновані в обвинувальному акті і вчинені після початку війни, не становили воєнних злочинів, **вони були вчинені під час або у зв'язку з агресивною війною і тому становили злочини проти людяності**.

Рішення МВТ від 1 жовтня 1946 р.

⚖ У Нюрнберзі 18 з 22 підсудних були звинувачені в злочинах проти людяності, з яких 16 були засуджені за злочини проти людяності.
⚖ З цих 18 підсудних 2 не були звинувачені у воєнних злочинах і засуджені лише за злочини проти людяності (Штрайхер і Ширах).

Закон № 10 Союзної Контрольної ради

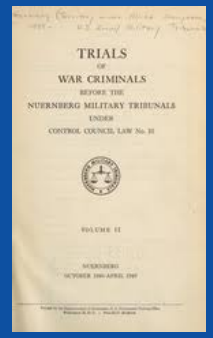

Стаття II(1)(c):
«Злочини проти людяності. Звірства і злочини, що включають, але не обмежуються виключно вбивствами, винищенням, поневоленням, засланням, позбавленням волі, тортурами, зґвалтуваннями або іншими нелюдськими діями, скоєні щодо будь-якого цивільного населення з політичних, расових або релігійних мотивів, незалежно від того, чи були ці дії порушенням внутрішнього права країни, де вони були скоєні, чи ні»

Практика
⚖ Верховний суд у британській окупаційній зоні поширив визначення злочину, відповідно до його формулювання, і на діяння, вчинені поза контекстом війни.

Проєкт Кодексу злочинів проти миру та безпеки людства 1996 року

Стаття 18:

«Злочин проти людяності означає будь-яке з таких діянь, коли вони вчиняються **систематично або в широких масштабах** і інспіруються або спрямовуються **урядом або будь-якою організацією чи групою**: a) вбивство; b) винищення; c) катування; d) поневолення; e) переслідування з політичних, расових, релігійних або етнічних мотивів; f) інституціоналізована дискримінація за расовою, етнічною або релігійною ознакою, що включає порушення основних прав і свобод і призводить до серйозного утиску частини населення; g) свавільна депортація або примусове переміщення населення; h) свавільне ув'язнення; i) насильницьке зникнення осіб; j) зґвалтування, примус до проституції та інші форми сексуального насильства; k) інші нелюдські діяння, що завдають серйозної шкоди фізичній або психічній недоторканності, здоров'ю або людській гідності, такі як каліцтво та заподіяння тяжких тілесних ушкоджень.»

Злочини проти людяності
Національна судова практика між МВТ, МВТДС та МКТЮ, МКТР

⚖ Процес щодо Адольфа Ейхмана в Ізраїлі (Attorney-General of the Government of Israel v. Eichmann, Районний суд Єрусалиму, рішення від 12 грудня 1961 р.; Attorney-General of the Government of Israel v. Eichmann, Верховний суд Ізраїлю, рішення від 29 травня 1962 р.);

⚖ Винесення обвинувального вироку щодо Клауса Барбі у Франції (Fédération Nationale des Deportés et Internés Resistants et Patriots et al. v. Barbie, Касаційний суд, рішення від 20 грудня 1985 р.; Advocate Général v. Barbie, Касаційний суд, рішення від 3 червня 1988 р.);

⚖Процес у Нідерландах (Верховний суд Нідерландів, рішення від 13 січня 1981 р. (Menten));

⚖ Процеси у Східній Німеччині (рішення щодо Ганса Глобке, Верховний суд НДР, рішення від 23 липня 1963 р.; рішення щодо Хорста Фішера, Верховний суд НДР, рішення від 25 березня 1966 р.). Злочини проти людяності були включені в Кримінальний кодекс Східної Німеччини.

⚖ Процес у Канаді (Regina v. Finta, Апеляційний суд Онтаріо, рішення від 29 квітня 1992 р.; Regina v. Finta, Верховний суд Канади, рішення від 24 березня 1994 р.

СТАТУТ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ТРИБУНАЛУ ДЛЯ КОЛИШНЬОЇ ЮГОСЛАВІЇ (1993)

Стаття 5

Злочини проти людяності

Міжнародний Трибунал має право переслідувати осіб, відповідальних за вчинення таких злочинів **під час збройного конфлікту, незалежно від його міжнародного чи внутрішнього характеру**, спрямованих проти будь-якого цивільного населення:

(a) вбивство;
(b) винищення;
(c) поневолення;
(d) депортація;
(e) ув'язнення;
(f) катування;
(g) зґвалтування;
(h) переслідування за політичними, расовими та релігійними мотивами;
(i) інші нелюдські дії.

СТАТУТ МІЖНАРОДНОГО ТРИБУНАЛУ З РУАНДИ (1994)

Стаття 3: Злочини проти людяності

Міжнародний Трибунал з Руанди має повноваження переслідувати осіб, відповідальних за вчинення таких злочинів, якщо вони були скоєні в рамках **широкомасштабного або систематичного** нападу на будь-яке цивільне населення з національних, політичних, етнічних, расових або релігійних мотивів:

(a) вбивство;
(b) винищення;
(c) поневолення;
(d) депортація;
(e) ув'язнення;
(f) катування;
(g) зґвалтування;
(h) переслідування за політичними, расовими та релігійними мотивами;
(i) інші нелюдські дії.

Злочини проти людяності

- ✓ МКТЮ, і МКТР визнали, що «дискримінаційний умисел» не є обов'язковою умовою для всіх злочинів проти людяності згідно зі міжнародним звичаєвим правом *(Апеляційне рішення у справі Тадіча, МКТЮ; Апеляційне рішення у справі Акаєсу, МКТР)*.

РИМСЬКИЙ СТАТУТ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

Стаття 7
Злочини проти людяності

1. Для цілей цього Статуту «злочин проти людяності» означає будь-яке з таких діянь, коли вони вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, з усвідомленням такого нападу:

a) вбивство;

b) винищення;

c) обернення в рабство;

d) депортація або насильницьке переміщення населення;

e) ув'язнення або інше істотне позбавлення фізичної свободи в порушення основоположних норм міжнародного права;

f) катування;

g) згвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-яка інша подібна за тяжкістю форма сексуального насильства;

h) переслідування будь-якої групи або спільноти, яку можна виокремити, з політичних, расових, національних, етнічних, культурних, релігійних, гендерних (у значенні пункту 3) мотивів, або за іншими ознаками, що загально визнані неприйнятними згідно з міжнародним правом, у поєднанні з будь-яким діянням, зазначеним в цьому пункті, чи будь-яким злочином, що підпадає під юрисдикцію Суду;

i) насильницьке зникнення осіб;

j) злочин апартеїду;

k) інші нелюдські діяння подібного характеру, що умисно заподіюють сильних страждань чи тяжких тілесних ушкоджень або серйозної шкоди психічному чи фізичному здоров'ю.

ВИЗНАЧЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ (СТАТТЯ 7 РИМСЬКОГО СТАТУТУ)

Контекстуальний елемент

- вчинені в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення;
- відповідно до або на виконання державної або організаційної політики

Суб'єктивний елемент / mens rea

- зі знанням про напад
- намір і знання про основні складові злочину

Об'єктивний елемент / actus reus

- ✓ вбивство,
- ✓ винищення,
- ✓ поневолення,
- ✓ депортація або насильницьке переселення,
- ✓ ув'язнення,
- ✓ катування,
- ✓ зґвалтування та сексуальне насильство,
- ✓ переслідування,
- ✓ насильницьке зникнення,
- ✓ апартеїд,
- ✓ інші нелюдські дії

Елементи злочинів
(СТАТТЯ 7 РИМСЬКОГО СТАТУТУ)

Вступ

1. Оскільки стаття 7 стосується міжнародного кримінального права, її положення, відповідно до статті 22, повинні тлумачитися суворо, з урахуванням того, що злочини проти людяності, як визначено в статті 7, **є одними з найтяжчих злочинів**, що викликають занепокоєння міжнародного співтовариства в цілому, тягнуть за собою індивідуальну кримінальну відповідальність і вимагають **поведінки, яка є неприпустимою за загальноприйнятим міжнародним правом, як це визнано основними правовими системами світу**.

2. Останні два елементи кожного злочину проти людяності описують контекст, в якому має відбуватися діяння. Ці елементи уточнюють необхідну участь у **широкомасштабному або систематичному нападі на цивільне населення та обізнаність про нього**. Однак останній елемент не слід тлумачити як вимогу доведення, що особа, яка вчинила злочин, **знала про всі характеристики нападу або точні деталі плану чи політики держави або організації**. **У разі виникнення широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення, положення про намір в останньому елементі вказує, що цей суб'єктивний елемент вважається виконаним, якщо винний мав намір продовжувати такий напад.**

3. «**Напад**, спрямований проти цивільного населення» в цих контекстуальних елементах розуміється як поведінка, що передбачає вчинення декількох дій, зазначених у статті 7, пункт 1, Статуту, **проти будь-якого цивільного населення, відповідно до або з метою реалізації політики держави або організації** щодо вчинення такого нападу. Ці дії **не обов'язково** мають становити **військовий напад**. Передбачається, що **«політика вчинення такого нападу» вимагає, щоб держава або організація активно сприяли або заохочували такий напад проти цивільного населення**.

5 Термін **«силою» не обмежується фізичною силою, але може включати погрозу застосування сили або примусу,** наприклад, викликану страхом насильства, примусом, затриманням, психологічним тиском або зловживанням владою щодо такої особи або осіб, або іншої особи, або шляхом використання примусових умов.

6 Політика, об'єктом якої є цивільне населення, реалізується державними або організаційними заходами. У виняткових обставинах така політика може реалізовуватися шляхом навмисного ухилення від дій, що свідомо спрямовані на заохочення таких нападів. Наявність такої політики не може бути виведена виключно з відсутності дій з боку уряду або організації.

Напад

- **<u>Відбувся напад, спрямований проти цивільного населення</u>** (Судове рішення у справі Катанги, *МКС*; Судове рішення у справі Бемби, *МКС*; Судове рішення у справі Благоєвіча та Йокича, *МКТЮ*; Апеляційне рішення у справі Тадіча, *МКТЮ*; Судове рішення у справі Лімай та ін., *МКТЮ*; Апеляційне рішення у справі Кунарача, *МКТЮ*).

- Цей напад був широкомасштабним або систематичним.

- Напад було скоєно в рамках проведення політики держави або організації, спрямованої на вчинення такого нападу, чи з метою сприяння реалізації такої політики.

- Діяння було скоєно як частину цього нападу.

Контекстуальний елемент (напад на цивільне населення)

- «напад, спрямований проти будь-якого цивільного населення» означає «лінію поведінки, що включає **багаторазове вчинення діянь**, зазначених у пункті 1, проти будь-якого цивільного населення в рамках проведення **політики держави або організації**, спрямованої на вчинення такого нападу, чи з метою сприяння реалізації такої політики» (стаття 7(2)(a)).

- Термін «цивільне населення» охоплює будь-яку групу осіб, пов'язаних загальними характеристиками, які, в свою чергу, роблять її об'єктом нападу.

- Критерій підкреслює колективний характер злочину, таким чином виключаючи з його сфери напади на окремих осіб та ізольовані акти насильства.

Контекстуальний елемент (напад на цивільне населення)

«Термін... «населення» не означає, що жертвами даних діянь має бути все населення відповідної держави або території, щоб діяння визнавалися злочином проти людяності. Натомість елемент «населення» передбачає, що злочини мають колективний характер і, таким чином, окремі або ізольовані акти, які, можливо, є воєнними злочинами або злочинами за національним кримінальним законодавством, не досягають рівня злочинів проти людяності... [У]мова... «спрямовані проти будь-якого цивільного населення» означає, що діяння не є окремими, а становлять лінію поведінки... Отже, логічний акцент робиться не на окремій жертві, а на колективі, і окрема особа стає жертвою не у зв'язку з її індивідуальними характеристиками, а у зв'язку з тим, що вона є членом цивільного населення, на яке здійснюється напад»

Prosecutor v. Tadic´, МКТЮ (Судова палата), Рішення від 7 травня 1997 р.

Напад був широкомасштабним або систематичним

Напад був широкомасштабним або систематичним

«Палата вважає, що обов'язковою умовою є те, що діяння [що становить злочин проти людяності] має бути вчинено в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, а не просто випадкового акту насильства. Діяння може бути частиною широкомасштабного або систематичного нападу і **не обов'язково має бути частиною і того, і іншого**.»

МКТР, Судове рішення у справі Акаєсу

Широкомасштабний напад

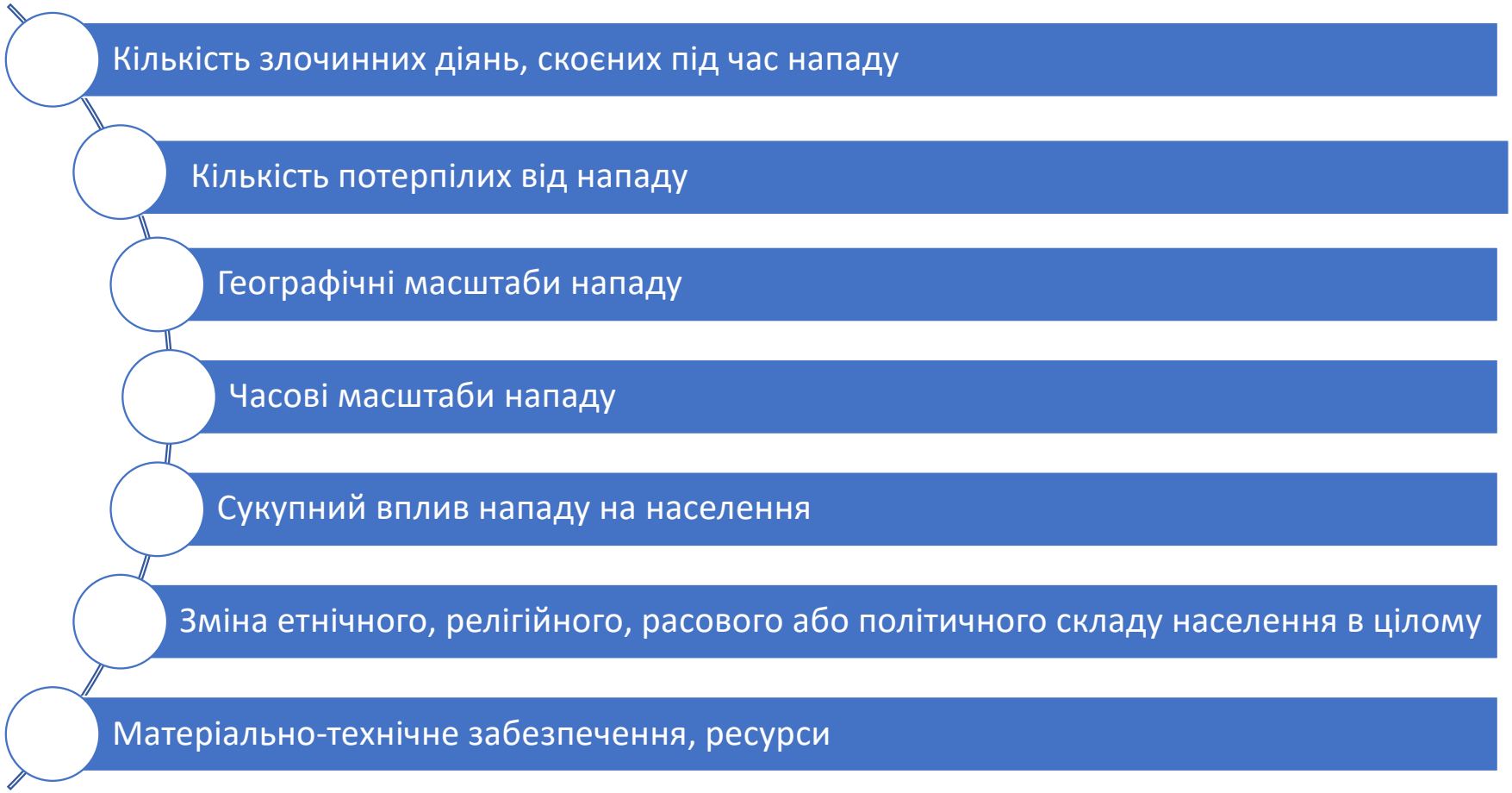

Систематичний напад

- Наявність закономірності злочинних діянь
- Повторювані і скоординовані напади в часі
- Повторювані і скоординовані напади в географії
- Причетність політичної або військової влади до нападу
- Наявність плану або політики, спрямованої проти цивільного населення
- Засоби і методи, використані під час нападу

Дякую за увагу!

Ця презентація підготовлена за фінансової підтримки Європейського Союзу. Її зміст є виключною відповідальністю Проєкту ЄС «Право-Justice» та не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу.